

UIT DE KERK GEKLAPT

In de protokolboeken van de ref. Kirche van Uelsen staan niet alleen opsommingen van geboorten, nieuwe lidmaten, huwelijken en begrafenissen, maar hier en daar hebben de predikanten de nodige kanttekeningen gemaakt. Hieruit volgt een kleine bloemlezing.

Oude gewoonten en statistiek

Aan het einde van het jaar schreef de predikant in zijn zakboekje de aantallen mutaties in het ledenbestand van de kerk. Waarom? In 1726 legde de dominee dit zelf uit: *'De merkwaardige in den verlede jare voorgevallen en naer ouder gewoonte plegen afgelesen te worden zijn als volgt'* en dan volgen de aantallen geboorten, overlijdens, huwelijken en nieuwe lidmaten. Ook de armenkas wordt niet vergeten: *'In den armenstok geweest: 706 gl - 16 st - 5 d.'* - [fiche 1-1-16].

Een poging tot wijziging in het bijhouden van de protokollen leed in 1797 schipbreuk: *'Het vervolg van dit register in den jaren 95, 96 tot November 1797 is te vinden in 't nieuwe protocol bij den oudsten predikant, 't welk in den tijd beurtlings dan bij den eenen, dan bij den anderen was. Doch omdat de menschen van den altoos hier stand gegrepenen gewoonten niet af te brengen waren, is het met wederzijds goedvinden der predikanten weer op den vorigen voet gebracht. Dus vind men hier het vervolg van A°. 1797'* - [fiche 5-4-179].

Voor een begrafenis moest worden betaald. De prijs was afhankelijk van de klok die werd geluid. In 1759 staat vermeld: *'een kind uit Smits huis te Wilsum. N.B. moet 8 st. geven, zijnde met de grote klok verluid'* - fiche 3-1-23].

Als dank voor verdiensten voor de kerk, deed de kerk ook wel wat terug; bijvoorbeeld een kosteloze begrafenis. Dit blijkt in 1743, wanneer de organist en schoolmeester Herman Swighuisen overlijdt. In de marge staat bij de vermelding van de begrafenis: *'gratis'* - [fiche 2-2-195].

In 1761 was het aantal overlijdens heel hoog: 166 mensen stierven. Dit was zo hoog, dat de predikant in zijn jaaroverzicht opmerkte: *'N.B. dit is by menschen geheugen so hoog niet geweest'* - [fiche 5-1-25]. De oorzaak voor dit hoge sterftcijfer was een pokkenepidemie aan het einde van 1760 en het begin van 1761. Ook in de jaren 1766 en 1767 heerste de pokken.

In 1830 werd een nieuw kerkhof in gebruik genomen. Op 28 april vindt er de eerste begrafenis plaats, zoals blijkt uit een opmerking bij een overlijden: *'eerste begrafenis op nieuwe kerkhof bij de molen'* - [fiche 7-4-199].

Afrekeningen in natura

Bij het overlijden van Hindrik ten Brink, hoedemaker in het dorp Uelsen, schreef de predikant in 1727 in de marge: *'Hinderik ten Brink heeft hier op oude Holtsche een schepel rogge gedaen ad 18 st. en nu het restant met seven stuivers'* - [fiche 1-1-20].

In 1738 staat de volgende begrafenis vermeld: *'Swenne Kloosterman, alias de oude Quantsche, te Ulsen. N.B. dit is met afrekeninge tegen vlees betaelt'* - [fiche 2-2-182].

In 1739 wordt nog een vorm van betaling in natura genoemd: *'Tonnis Ravekes sijn kind Janna. Met drek betaelt'* - [fiche 2-2-184].

De wanbetalers

Bij de proclamaties van 1727 staat o.a. vermeld: *'Hinderik ten Brinks soon Hinderik alhier en Herman Ymhofs dogter Gebbe te Getelo'*. Daaronder de aantekening van de predikant: *'1740 is dit van Hendrik ten Brink betaalt'* - [fiche 1-1-21].

De kosten van de begrafenis waren niet altijd eenvoudig te verhalen, zoals blijkt in 1742: *'De Welleweert sijn meyd die is in den Hardenberg begraaven, moet hier de jura betaalen'*. En eveneens in

1743: 'De Wolleweert Hindrik Lambers te Wielen is in den Hardenberg begraven sonder hier eerst bekend te maecten. Mijne jura sijn betaelt' - [fiche 2-2-192].

Tot het einde anders

Bij een overlijden in 1728 staat de kanttekening: 'N.B.: is donderdag stervende. Wilde zondag met anderen met (gjb niet!) begraven wesen, maer op maendag een particuliere predic hebben. Ergo sovet' - [fiche 1-1-29].

Eveneens eigenzinnig is het volgende bij een overlijden uit 1778: 'De Emme van Wilsum. Heeft het prediken voor niet bestelt, maar een dag na 't verluiden gezegt, dat donderdag voornemens was te begraven. Dog hebbe hem te kennen gegeven dat, daar ik dingsdags gepredikt had, woensdag publyke categorisatie had en vrijdag wederom twe doden had, hij ook dan moeste begraven; dat ik donderdag niet predikte. Waarop hij mij een brief geschreven hefft en mij de wet wilde stellen, en als ik niet predikte, hij ook niet dagt te betalen. Ik hebben hem daarop berigt, dat ik niet vier dagen agter malkanderen na de kerke ging om te prediken of categorizen. Hoc pro memoria, H. Stevens' - [fiche 4-2-174].

Misdadig

In 1768 wordt gedoopt: 'Jan Egbers soon Gerrit van Hilten'. Daaronder staat de opmerking: 'N.B.: 6 Juni 1826 in Bentheim onthoofd wegens moord van een kind' - [fiche 4-1-89].

In 1830 pleegt een op de zolder van het raadhuis gevangen gezette vrouw zelfmoord: 'd. 18 Sept. heeft Diena d' Weerd, die wegens diefstal op de dievekamer gezet was, zich aan het touw van de schoolklok opgehangen en haar leven geëindigd' - [fiche 7-4-202].

Triest is het volgende overlijdensprotokol uit 1838: 14 July ontvingen wij de treurige tijding van Wierden, dat Wilhelmina Henriëtta v. Wijnkoop, dochter van wijl. Teunis Gijsbert van Wijnkoop en Anna Maria Bolman, oud 22 jaren, zich verhangen heeft omdat eenen verleider haar eereeloos gemaakt zou hebben' - [fiche 7-5-260].

Huwelijksperikelen

Op 2 juli 1766 wordt gedoopt: 'Ale Lahuis haar kind Jan Hendrik van Halle. N.B.: Dit kind is voorgegeven in overspel geteelt te syn door de Snyder van Haaftenkamp, dog niet klaar bewysen kunnende, is het zonder vader zynde door de voornoemde moeder zelve ten doop gehouden, die over hare zonde opentlyk gecorrigeerd wierd' - [fiche 6-1-53].

Op 9 november 1777 wordt gedoopt: 'Berend Roelof zoon Jan Roedolf, voor de vader getrouwt was geboren' - [fiche 3-3-160].

Na het overlijden van de echtgenoot mocht de vrouw niet zonder meer direct hertrouwen. Bij een proclamatie uit 1778 staat de volgende aantekening: 'Jan Loman, j.m., zoon van Berent Loman van Halle en Geese Warrink, wed. van Berend Warrink van Golenkamp. Dog de man Berend Warrink d' 28 Novr. 1777 eerst gestorven synde, zoals ik daarna vernam, konden de proclmatien geen voortgang hebben, maar moest volgens berigt van de rigter Hoffman eerst van overkerkeraadswegen onderzocht worden. Maar de volgende zondag sijn de proclmatien al voortgegaan' - [fiche 6-4-214].

Bij uitzondering werd ook wel eens buiten het kerkgebouw getrouwd, zoals blijkt op 9 januari 1780: 'Roelof Mulder, j.m. uyt Den Ham en Jenne Berghuis, j.d. van wylen Harm Berghuis van Uelsen. N.B. Jenne was al in de kraam gekomen voordat er één gebod gegaan was. De kraamvrouw, nu seer siek synde, wierde op toestemming van den overkerkenraad, nadat des morgens de 1st proclmatie geschied was, des namiddags de 2de en 3de maal dese persoonen geproclameerd en daarop door mij op versoek van mijn collega ds. Stevens - wiens maand het anders was - des avonds na de cathegisatie voor het bed in den huwelijken staat bevestigt, terwijl ik daar als getuyge 2 nabuurige mannen, te weten Stoffer en Gerrit Zisen hadt laten bykoomen' - [fiches 5-4-220, 6-4-219].

Bij een doop in 1813 staat het volgende: 'Egbert, een in onecht gewonnen zoon van Zwenne Biester, Halle. N.B. de moeder is met haar zoon en met de woning naar Holland vertrokken en Roomsch geworden' - [fiche 9-1-43].

Door het hoge sterftecijfer kwam het regelmatig voor dat zowel mannen als vrouwen meerdere malen trouwden, te meer omdat het landbouwbedrijf doorgang moest vinden. Een triest record is te vinden in 1806: *'Peter Lot, weduwnaar van Jenne Roriks alhier en Gese Gommers, dochter van wijl. Harm Gommers te Graastrup. N.B. deze is de 6de vrouw, die ook reeds d. 21 Augustus 1806 overleden is'* - [fiche 8-5-311]. In 1822 overlijdt Peter Loth zelf. De volgende kanttekening is bij zijn overlijden geplaatst: *'N.B. deze heeft 7 vrouwen overleefd!'* - [fiche 7-3-161].

Heeft het volgende bruidspaar in 1820 zich op het laatste moment bedacht of waren er andere redenen waarom het huwelijk niet doorging? *'Ondertrouwd Henderikus Marsman, gewoond hebbende op de Balderhaar en Evertjen Egberts Hengelaar, j.d. te Eerde onder Den Ham. De huwelijksafkondiging van dezen heeft geen voortgang gehad'* - [fiche 9-2-151].

In 1849 maakte een aanstaande bruidegom het wel heel erg bont, vooral omdat hij zijn aanstaande bruid ook nog met een kind liet zitten: *'Jan Warrink te Itterbecke en Fenna Holthuis te Getelo. N.B. na de eerste proclamatie is de bruidegom naar N. America ontvlugt!'* - [fiche 15-1-24].

Vreemde kostgangers en andere gasten

Onder de overlijdens van 1739 komt de volgende persoon voor: *'een vreemde vrouw uyt het Witte Peerd alhier'*. Het Witte Peerd was mogelijk (gjb 2020 ganz sicher!!) een plaatselijke herberg - [fiche 1-3-118].

Ook kinderen van echtparen die geen lid waren van de plaatselijke gemeente werden wel gedoopt, zoals blijkt uit de volgende doopinschrijvingen:

Dopen 1747: *'Nicolaes Wolf uit Memfelde soon Nicolaes. N.B. is een arm soldaet wiens vrouwe hier in de kraem bevallen'* - [fiche 2-1-20].

Dopen 1754: *'Johan Hindrik Kannenberg, zijnde een linnendrukker, die sig met zijn vrouw hier bijkans een jaar heeft opgehouden, nadat hij goede attestatie van Lutterse predicanen vertoont heeft, is zijn dogter alhier gedoopt en Hanna Juliana genoemt'* - [fiche 1-4-224].

Dopen 1755: *'Jan Hindrik Voetman, synde een scharenslyper, de Lutherse religie toegedaan, wiens vrouw hier in de kraam gekomen is, zijn zoon Zacharias gedoopt'* - [fiche 2-1-46].

Dopen 1770: *'Jan Martinus Blanke, Anna Maria, uyt de Boerhuyzen. Zynde de scherenslyper ende rooms, dog de vrouw is gereformeerd'* - [fiches 5-2-86, 6-2-86].

Ook in de **begraafregisters wordt melding gemaakt van onbekende** of niet tot de gemeente behorende lieden, die op het Uelsener kerkhof werden begraven. Omdat Uelsen op een belangrijke reisroute richting Hardenberg lag, kwamen hier ook veel vreemdelingen langs.

Begraven 1748: *'In november begraven een vrouw gestorven te Itterbeke, soude syn van Bremen' en 'is een soldaet begraven, welke hier in 't gasthuis gestorven is'* - [fiche 1-4-185].

Begraven 1755: *'Een handwerksman of pikmajer' en 'een handwerksborst, die in de bergen tusschen Itterbeek en Venebrugge vermoort is'* - [fiche 2-2-229].

Begraven 1778: *'Een scheper, dood in 't veld gevonden op de Balderhaar'* - [fiche 4-2-174].

Begraven 1779: *'Een vreemd man, op den Beld gevonden'* - [fiche 4-2-185].

Ook mensen die een ander geloof toegedaan waren, werden in Uelsen begraven, zoals de volgende begraafprotokollen aantonen:

Begraven 1750: *'Getert Smits (was paeps) uit Lövikes schuere tot Hilten'* - [fiche 1-4-202].

Begraven 1755: *'Een paaps man uit Maatmans oude huis'* - [fiche 2-2-228].

Onafhankelijk van verstandelijke vermogens kon men toch tot de gemeente behoren: *'N.B. Berend Jan Stein en Andries Stein uit Ulsen, die te weinig verstand hebben om behoorlijk lidmaten te worden, hebben op hun dringend verzoek in tegenwoordigheid van ouderling Poort hunne moeylijke geleerde lesjes opgezegd en plegtig beloofd om zich braaf te gedragen'* - [fiche 15-5-180].

Slordigheden en twijfels

Dat het noteren van namen niet altijd even zorgvuldig gebeurde, leert de volgende inschrijving van de nieuwe lidmaat Swenne Borg uit De Borg: *'Naam van den attestatie gegeven. N.B.: ik loove dat het Jenne Berghuis moet weesen'* - [fiche 2-1-60].

Ook het noteren van alle gebeurtenissen gebeurde niet altijd zonder fouten. Bij het totaal van de huwelijken uit het jaar 1750 staat bijvoorbeeld: *'Totaal 23. Mijn collega 25, also hebbe ik twee te min aangetekent'* - [fiche 1-4-201].

Dominee Cappenberg maakte in 1820 in het lidmatenregister de volgende opmerking: *'Daar ds. Amshoff de lidmaten van de laatste jaren 1802-1808 op losse bladen aangetekend had, heb ik de moeite genomen dezelve in dit protocol over te schrijven'* - [fiche 11-5-252].

Soms ging het helemaal mis en moesten de protocollen opnieuw opgezet worden, zoals gebeurde in 1840: *'Daar het bij herhaling gebleken is, dat het geboorte- en doopregister van de jaren 1838 tot 1840 door de beide predikanten niet zeer nauwkeurig gevoerd is, zoo heeft de Koninglijke Overkerkeraad aan den pred. Cappenberg de volmagt gegeven om het ontbrekende zoo goed mogelijk op te sporen en op de naast volgende bladen van dit kerkeboek in te dragen'* - [fiche 11-5-247].

In 1870 is er sprake van geslachtsverwisseling, zoals blijkt uit de volgende *'Nachtrag zu no.107 der Jahrgang 1870'*: *'Das am 4 December 1870 geborene Kind ist nicht ein Mädchen, sondern ein Knabe und heißt nicht Johanna, sondern Johann. Diese Nachtrag ist mit Genehmigung der Kgl. Regierung zu Osnabrück ... von 18 Oct. 1894 no. 5481 erfolgt. Ulsen den 24 October 1894. D. Schulte, pastor'* - [fiche 13-9-252].

Overmacht

De natuur speelt de mensen soms parten, getuige de volgende doopinschrijving uit 1748: *'Brugge Arends kind Hille uit de Binnen Borg. N.B. wegens hoog water te Velthuisen gedoopt'* - [fiche 1-4-178].

Branden kwamen regelmatig voor en waren soms ook de oorzaak van een overlijden:

Begraven 1755: *'De oude Ringerwohlsche uit de Boerhuise op den 12e bij het afbranden van haer huis door deselve beschadigt zijnde, is den anderen daags daar aan gestorven'* - [fiche 2-2-229].

Begraven 1761: *'Gerrit Andreas Muilvoord, zeer uitmuntent schoolmeester, organist en bequaam cavigesant alhier. Wanneer hij gesont des 's avonds den 13e na den Sonneberg gegaan was, op een gerugt datter brand was, is hij aldaar voorover vallende so terstond op de plaats overleden, wordende wegens sijne uitmuntende diensten van elk betreurt'* - [fiche 4-1-25].

Een bijzondere overlijdensoorzaak staat vermeld in 1765: *'Oude Borrinkman, in de Attinkbeke bij 't terugvaren van den lijkwagen, wanneer die omviel, verongelukt'* - [fiches 5-1-59, 6-1-49].

Een ander triest geval doet zich voor in januari 1777: *'Jan Leverink (vulgo Nakken Jan) zijnde in de zinnen gekrenkt en in de sneeuw dood gevonden'*. Of zoals het andere protocol vermeld: *'van zinnen beroofd'* - [fiches 3-3-165, 4-2-165].

Nog een paar winterse doodsoorzaken:

13 januari 1793: *'Gerrit Hekhuis van Ulsen, zynde in de sneeuw tusschen Ulsen en Itterbeek door flau-te verongelukt'*. Of zoals het andere protocol zegt: *'in den sneeuw tusschen hier en Itterbeek verkleumd'* - [fiches 3-5-281, 4-3-306].

31 december 1798: *'Garrit Rotman uyt Hardingen. Deze man van ca. 60 jaren is tusschen Ulsen en Hardingen denkelijk doot gevoren. N.B. door de diaconie begraven'* - [fiche 6-6-314].

Op 18 februari 1826 mislukt een operatie: *'Egbert Polakke, z. van Mannes Polakke geb. Keizer en Elsen Hofman van Hellendoorn. Gest. in Ulsen onder het afzetten van een arm. Oud 32 jaar'* - [fiche 7-3-177].

Verre reizen

Dat men vroeger ook verre reizen maakte, blijkt uit de volgende aantekening bij de overlijdens uit 1745. De reis verliep helaas anders dan men had verwacht: *'Jenniken ten Bosschen, wed. ten Brink van Ulsen en Janna van Ringen, vrouw Schoemaker, van Ulsen. N.B. dese beyde sijn op de Zuyder Zee verdronken'* - [fiche 2-2-200].

Ook tijdens een reis gebeurden er soms onverwachte dingen, zoals de 'plotselinge' geboorte van een kind op 5 april 1803: *'Sophia, kind van Johann Gritschen en Christina Gritschen geb. Barg van Sleswig in Denemarken. N.B. dit kind is te Itterbeek in Elbers huis geboren, daar de moeder op haar reis naa Zwoll subiet beviel. Zijnde vervolgens met attestatie vertrokken'* - [fiche 8-1-13].

Ver van huis overleden: *'N.B. volgens bericht van Düsseldorf is Jan Hendr. Hilger van Hardinge in het hospitaal te Perpignan aan de koorts overleden. Zie register van de Maire Meyer pro 1812 no. 47'* - [fiche 7-2-108].

Dit soort mededelingen komen ook voor in de jaren 70 van de negentiende eeuw.

De eerste emigranten vanuit Uelsen? In 1847 staat het volgende vermeld in het lidmatenprotokol: *'14 Dec.: Hindrik Jan Walkotte, zoon van Hindrik Jan Walkotte en Willemina Meyer te Hilten, welke met zijne ouders naar N. Amerika is vertrokken'* - [fiche 8-4-248].

Oorlogsprikelen

In het protokolboekje van de jongste predikant uit de jaren 1737 tot 1757 staat het volgende: *'In 't jaar 1757, wanneer de Franschen in Westphalen zijn ingerukt met een ontzaggelijke armee, heeft onse Graafschap taggentig duisent rations fourage moeten leeveren, waardoor de haver extra-ordinair duur geweest is. Te Zwol is 11 gl. voor het mudde betaalt'* - [fiche 2-1-19].

Ook in 1761 zijn er nog Franse troepen in het Graafschap Bentheim aanwezig, zoals blijkt uit dit begraafprotokol: *'De jonge Wolter, agter Schuttrop in 't veld gestorven, wanneer hij voor de Franschen vaarde'* - [fiche 4-1-25].

In 1795 trokken er weer vreemde troepen door Uelsen. Onderaan een bladzijde van één der protokolboeken maakt de predikant hierover een (niet meer geheel leesbare) opmerking: *'N.B. Terwijl den kerk ten deezen tijden moest gebruikt worden om paarden etc. van de doormarcheerende troepen te stallen, zijn er ver..... 27ste Januarius en 4 Februarius'* - [fiche 4-3-314].

In 1815 is een landweerbataljon vanuit het Graafschap Bentheim naar België en Frankrijk getrokken. Niet iedereen overleeft dit 'avontuur', getuige een briefje in een der protokolboeken: *'... ontvangen be- rigt de volgende landweermannen Frankrijk overleden:*

<i>Hindrik Slomp</i>	<i>d. 27 Dec. 1815</i>
<i>Geerd Leyerik</i>	<i>d. 11 Sept. 1815</i>
<i>Harm Reurik</i>	<i>d. 8 Sept. 1815</i>
<i>en Lukas Kupers</i>	<i>d. 3 Nov.</i>

welke laatste echter in leven is.

[fiche 11-10-Z]

Overheden en bestuurders

De hoogwaardigheidsbekleders hadden soms privileges in de kerk. Maar ook stelden de overheden bepaalde eisen aan de kerkelijke boekhouding:

'Ik betuygen dat de kerke alle gemeen zal wezen, behalve alle die in kerken bediente sijn, behalve mijn heer richter, die het is toegelaten en vergund, die een bezikke zitplaatse wil hebben, die moet 't jaarlijks van geven en daar over akkorderen. Wolter Nijhof, den 20e September 1767' - [fiche 1-5-250].

Het overlijden van leden van het huis van Oranje ging in Uelsen niet onopgemerkt voorbij: *'Den 8 April 1806 is Willen de V^{de}, prins van Oranje en gewezen stadhouder, overleden'* - [fiche 5-6-325].

Zoals overal in de Franse tijd moesten de kerkelijke protokollen aan de overheid ter beschikking worden gesteld. Ook in Uelsen was dit het geval in 1810: *'Daar volgens bevel van de Hoge Regering alle*

kerkelijke protokollen 1^e Jan. 1810 in handen van het hofgerecht moesten gesteld worden, heb ik ondergeschreven het doopregister van 1795 tot ult. December 1809 afgeschreven. H.M. Cappenberg' - [fiche 10-1-x].

In 1815 herhaalde zich dit nogmaals: 'Daar eer volgens voorschrift der hoge regering van de gedoopten, gestorvenen en getrouwd 2 registers moeten vervaardigd worden, een voor de regering, een voor de gemeente, zoo hebben de predikanten goed gevonden en besloten beide een volledig protocol te voeren van alle ged., get. en gestorvenen. Daar het register der jongste pred. compleet is tot November 1816, zoo zij weer een begin met de bijlage vanaf 1816' - [fiche 10-1-x].

Met de komst van de Franse overheersing wijzigden ook de tot dan toe gebruikelijke huwelijks wetten. Een voorbeeld uit 1812: 'Nota: A.F. Heine, j.m. en Garridina v. der Linde, j.d. zijn d. 19 Jan. in ondertrouw opgenomen en zonder verhindering geproclameert, maar niet gecopuleerd omdat de bruidegom geen attest wegens den dood van zijn vader kon bijbrengen. Daar de Fransche wetten in December 1813 afgeschafft zijn, zijn d. 14 Jan. 1814 getrouwd' - [fiche 11-7-384].

Militaire zaken

De volgende brief werd in 1842 geschreven door een voormalige predikant van de gemeente te Uelsen, ds. Damsté:

Onderdendam, den 29 December

Weleerw. zeer Gel. Heer! Geachte Medebroeder!

Mijn oudste zoon Johannes Jacobus Damsté, geboren te Ulsen den 6 December 1824, den ouderdom van 18 jaren bereikt hebbende, moet zich den 10 January aanstaande ter loting aanmelden bij de nationale militie; daarbij wordt vereischt zijne geboorte-acte, die echter niet op zegel behoeft te zijn. Ik verzoek Ueerw. dus vriendelijk de goedheid te willen hebben, om mij ten spoedigste, liefst met de omgaande post, die geboorteacte overtezingen; als mede, doch op een afzonderlijk attest, de geboorteacte van mijnen tweden zoon Bartelt Roelof Damsté, geboren te Ulsen den 26 October 1826. Door hieraan te voldoen, zal Ueerw. verpligten die zich onder heilbede noeme

Uweleerw. zeer gel. dienst. Dienaar, P. Damsté.

[fiche 10-2-Z]

Medische hulp

Kennelijk speelden de predikanten in vroeger tijden ook af en toe voor apotheker. Een paar notities in de protokollen wijzen in ieder geval in die richting:

1739 22 Jan. - Nagelvolk te Wilsum voor de koorse gegeven.

1741 5 Mei - An Hindrik Jaeger van Tinholt voor de koorse wat gegeven.

1745 5 Juni - An Rundervoort van **Grastron** voor de koorse wat gegeven, maer is niet betaelt. Door **Lugtmans vrouw afgehaelt.**

1749 16 April - Hoppen Arend Harmen van Velthuysen voor de koorse wat gehaelt.

[fiches 2-3-238, 1-4-198]

Genealogie

Een notitie in één van de protokolboekjes duidt op een klein genealogisch onderzoek dat door de predikant is verricht:

1775 den 5 Febr. Berend Hindrink, wednr. van Geerdjen Holthuis van Ulsen.

1776 den 10 Maart Geerdjen Holthuis, huisvr. van Berend Bielevelt in Ulsen.

1792 Jan Bieleveld, echtgenoot van Fenne Eppink.

1793 Fenne Eppink, wed. van Jan Bieleveld.

1808 17 December Berend Hindrink, echtgenoot van Hindrina Bieleveld.

1818 12 November Hindrina Bieleveld, wed. v. Berend Hindrink.

N.B. Die in 1776 en 1778 gestorven zijn, waren de ouders van Berend Hindrink, die in 1808 den 17 December gestorven is. Die in 1792 en 1793 gestorven zijn: de ouders van Hendrina Bieleveld - [fiche 4-4-397].

Ledenlijst

1776, den 13 Mey bij de huisvisitatie tegen Pinxteren de ledematen der gemeente opgenomen, waren:

<u>Haaftenkamp</u>	totaal: 94		
in Laarmanshuis	6	Snieder	4
Gerink	5	Wolterman	5
Schulte	4	Paaschen	6
huurman	3	Pier	3
Kortman	4	Hindrink	4
Maatman	5	huurman	2
Klumpmaker	3	Laman	3
Rigter	4	huurman	2
Schoemaker	3	Graskamp	6
Bruggeman	3	Vrielman	6
Banierman	3	Slatman	4
Grubbe	5	Blekker	2
<u>Hardinkhuizen</u>	totaal: 38		
De Wolter	4	Daalman	5
Lutke Masselink	2	Molderman	7
Velthuis	4	Busman	7
Masselman	4	Rorik	5

[fiche 4-4-392]

Avondmaalsvieringen

Over de jaren 1820-1822 heeft de predikant het aantal mannen en vrouwen genoteerd, dat heeft deel genomen aan de viering van het Heilig Avondmaal:

	1820		1821		1822	
	m	v	m	v	m	v
<u>Pasen</u>	100	109	115	107	102	109
<u>Pinksteren</u>	115	120	98	110	99	91
<u>Michael</u>	105	102	107	125	87	111
<u>Kerst</u>	81	78	109	108	80	97

[fiches 11-6-307, 11-6-315]

Testament

Het volgende ongedateerde testament lag in een protokolboekje: 'Geziena Lambers geeft uit mijn spraakassenboek 100 Mark aan de Heiden Missiohn en 100 Mark aan het Krankenhuis. Dit ondertekene ik zelf - Geziene Lambers - Af te geven aan dominee Scholten' - [fiche 16-7-Z].

De eerste Altreformierte boreling?

In het doopprotokol van 1838 wordt voor de eerste maal melding gemaakt van de Afscheiding, die op 1 januari 1838 in Itterbeck is begonnen: 'Willem, zoon van timmerman Albert Diek te Ulsen en Jenne Warrink, geboren den 17 Mei 1838. De doop is waarschijnlijk niet wettig geschied, omdat de ouders tot de separatisten behoren' - [fiche 11-5-249].

Eigendomsrechten

Opdat de eigendomsrechten duidelijk vast zouden liggen, schreef ds. Cappenberg de volgende notitie: 'Tot naricht voor de nakomelingen diendt dat de eiken telgen lands de Boek-Es tot aan het huis van H. Dams door de Scholten in de Boerhuizen A°. 1809 gepland zijn, wyl hij geloofde dat het Boerhuizer poteggrond was. Maar daar het bij nader onderzoek bleek dat de grond bij de oudste pastory behoorde,

heeft de gemeente die telgen aan de Boerhuizer betaalt met ééne Rtlr. - Cappenberg - [fiche 11-10-Z].

De classis

Annotatie wegens 't Classie geld:

Voor den jare 1755 is 't classiegeld door den tijdelijken kerkmeester voldaan met 10 gulden	10 gl.
1756 door de Schulte van Wilsum als aannemer van de kerkelijke administratie voor de opkomsten deszelve	10 gl.
1759 den 27 April heeft de Schulte van Wilsum op gelijke voet als voren 't classiegeld ook voor den jare 1757 voldaan	10 gl.
1758 den 21 April kerkmeester G. Ravekes van 't Paasch classis gegeven	5 gl.
1758 den 7ber wederom door G. Ravekes wegens 't Herfst classis	5 gl.
1759 in April tot het Paaschclassis 't geld ontvangen item voor 't Herfstclassis	5 gl.
1760 heeft D. Cramer in april voor 't Paaschclassis gegeven dus ook in Augustus	5 gl. 5 gl.
Voor 't jaar 1761 met D. Cramer vereffent	10 gl.
1762 heeft D. Cramer als kerkm ^r het Classiegeld voldaan met	10 gl.
1763 wederom kerkmeester D. Cramer voldaan	10 gl.
1761) moeten door Jan Breman nog gegeven worden)	
1765) ook ontvangen op Bededag in Febr.	20 gl.
1766 den 20 9ber heeft kerkm ^r Jan Breman mijn 't classiegeld gebragt	10 gl.
1767 den 25 9ber heeft kerkm ^r J. Breman 't Classiegeld voldaan met	10 gl.
1768 in November van kerkm ^r Jan Cramer ontvangen	10 gl.
1769 in 9ber door de kerkm ^r Jan Cramer 't classisgeld voldaan	10 gl.

[fiches 5-6-328, 6-6-321]

Inkomsten

Het traktement van de predikanten was samengesteld uit diverse inkomsten, deels in geld, deels in natura. Sommige predikanten hielden in hun boekjes met dopen, huwelijken en begrafenissen ook hun financiële administratie bij, zoals blijkt uit de veelheid van aantekeningen:

'Formular von den Herrn Generaal Empfänger und Rentmeistern Weszels alhier eingeschickt umd zo die Quitunge ein zu rigten: Der Herr Kammerrhat Rentemeister Weszels hat die ausz dem Rentampt Neuenhaus der jungsten Pastorie zu Ulzen jährlich gebührende zwey mude Roggen an mir entsbemelten furen 1754ten Jahr bezahlet, worab hiemit quitirt werden. Ulzen 1754, H. Stevens' - [fiches 5-6-325, 6-6-323].

Een soortgelijke kwitantie komt ook voor op fiche 2-3-236.

'Item bij 't omvaren te Hardinge moet een quitantie gezonden worden luidende: dat de heer regter Hoorn van Lage 't dienstkoren ad. 2 spint rogge wegens 't erve Meijer te Lage aan mij ondergeschrevene als jongste predicant van Ulzen voor den jare 1764 voldaan hebbe, zulks betuige quiterende hier mede, Ulzen 1764' - [fiches 5-6-325, 6-6-323].

'De heer Zegers, rigter en rentmeester der heerlijkheid Lage betaalt aan mij ondergeschrevene twe spind rogge voor Meijers plaatze, behorende tot het jongste pastorijen tractement te Ulzen voor den jare 1771, waarvan quitere. Ulzen, 8ber 1771, H. Stevens, pastor junior ibidem' - [fiches 5-6-325, 6-6-323].

De **pachthoenders vormden een vast deel van het traktement, net als het dienstkoren** en het enkele geldelijke inkomsten. Alles werd nauwkeurig genoteerd:

1756	18 Sept. tegen Ulser kermis een paar hoenders. 6 Nov. 3 paar hoenders laten halen van de Rokker uit de Borg, de Junker en Bargman van Hoklenkamp. Een paar te Nieuwenhuis aen de rentmeester Wessels.	
1757	27 Jan. 1 paar van de Plescher van Getelo.	[fiche 2-3-234]

Ontvangen kunnig hoenders anvangende 1742 in October by het omvoeren:
 Spooltman, Golenkamp.
 Striepers Jans.
 Broek Harmens van Wilsum.

1743 den 30 Juni betaelt Holst te Halle kunnig hoenders van sijn dogter.

1744 Hölling tot Getelo betaelt 2 kunnig hoenders in Martio, de Bode tot Hilten twee.

Maart 9: Egbers Jan tot Hilten twee.

April 30: Grobben oude huys.

1745 Sneuyman tot Golenkamp 2.

Gorte Lubbert tot Geteloo 2.

[fiche 2-3-236]

1755 20 Sept.: 2 hoenders van Rorik Hilten.

18 Sept.: een paar hoenders.

[fiche 2-3-237]

Het ommevaren in 't jaar 1784 bedraagt:

maandag	rogge	17,5	haver	12
dinsdag		16		3
woensdag		14,25		8
donderdag		12,25		7
vrijdag		21,75		8
zaterdag		21		2
		<hr/>		<hr/>
		102=34		40

[fiche 4-4-391]

1778 Den 18 December aan Derk Harmen uit Den Ham de pagthoenders verkogt tegen vijf stuivers twee duiten het paar.

Hier op ontvangen voor agtien hoenders

2-4-2

nog van 19 hoenders

2-9-7

van Wilsum 47 hoenders, facit

6-3-3

11-0-4

[fiche 4-4-394]

Een compleet overzicht van de inkomsten van de jongste pastorie is te vinden op de fiches 5-6-326 resp. 6-6-325 als de 'narigt van 't dienstkoren voor de jongste pastorye, so als in de nametingen bevonden:

	<u>Anno</u>	<u>mud</u>	<u>schepel</u>	<u>spint</u>	
maandag	1755	7	1	1	
	1759	7	1	1,5	
	1760	7	1	2	
	1761	7	1	1	
	1762	7	1	2	
dinsdag	1763	7	1	2	
	1755	5	0	1,5	
	1759	5	0	0	
	1760	5	0	1	
	1761	5	0	1	
woensdag	1762	5	0	2,5	
	1765	4	3	3	
	1755	4	1	1	
	1759	4	2	2	
	1761	5	0	3	
donderdag	1762	3	3	1	resteerd uit d' Borg
	1764	3	3	0	Borg resteerd
	1765	3	3	3	Binnen Borg resteerd
	1755	4	2	3	
	1757	4	3	3	N.B. de quitantie
	1760	4	3	1	aan den rigter
	1761	4	3	0	van Lage wegens
	1762	4	2	1,5	't erve Meijer
	1764	4	2	2,75	kan aan de andere
	1765	4	3	0,5	zijde gesien

	1769	4	3	3	worden.
	1773	4	2	3	
vrijdag	1755	5	0	2	Eppink Derk bet.
	1760	5	0	2	
	1761	5	0	1	
	1762	5	0	1,5	
	1765	5	0	2	
zaterdag	1755	5	3	1,5	maageld:
	1760	5	3	0	Warrinkman van
	1761	5	3	2	Itterbeke,
	1762	5	3	2	Masselink van
	1764	5	3	3	Getelo,
	1773	5	3	3	Gruppen.

Maageld van de Staasink Mate te:

<u>Lemke</u>		<u>Halle</u>		<u>Buurhuyzen</u>	
Benneken	4	Agter Es	4	Barg Harmen	4
Bekman	4	Schuurman	4	Hindrink	4
Lubberman	4	De Konnink	4	Geerdink	4
		Alfman	4	Aarnink	4
<u>Breklenkamp</u>		Hankamp	4		
Alert	4	Holleman	4	<u>Itterbeke</u>	
Grijp	4	(N.B. weygert te		Warrink	4
Bruggeman	4	betalen)			
Vrielinkman	4			<u>Getelo</u>	
Klifman	4			Masselman	4

Gruppen geld moeten deze volgende betalen:

<u>Itterbeke</u>		<u>Getelo</u>		De nummer van de jongste
Veltman	2	Bekman	2	pastory is 87.
Schuurman	2	Goosman	2	
Aarninkman	2	Ölerik	2	
Benneken	2			
Weersman	2			
Keddeman	2			
Lambersman	2			
Schulte	2			

[fiches 5-6-236, 6-6-235]

In 1801 wordt door één van de predikanten het volgende overzicht gemaakt:

Inkomsten	de kerk	3-12-
	Bekman te Getelo	1-17-4
	Lubberman te L.	1-17-4
	Meyer gruppen geld	4-16-
	f	12- 3-

Dienstkoorn van		<u>schepel</u>	<u>spint</u>	<u>sp.</u>
	Wilsum	29		
	Hardinkhuizen	3	1	13
	Haafenkamp	7	2	30
	Golenkamp	9	2	38
	Binnenborg	3	1	13
	Buitenborg	2	3	11
	Hilten	9	1	16
	Lemke	3	1	15
	Breklenkamp	3	3	15
	Hardingen	15	3	68
	Halle	12	3	48

Hesinge	2	2	10
Hoklenkamp	6	1	25
Itterbeek	13	1	52
Getelo	12	1	48
Balderhaar	6	1	25

af: 2 Sp. voor Jakobs.

139 schepel, of na aftrek van de genoemde 2 sp.: 138-2 sp.

N.B. Daar de huurlieden 2 sp. geven moeten, kan de rogge eenige spinden meerder of minder zijn naar het getal derzelve.

Dienstkoorn	grosso modo	138 schepel	
pacht van eenige ingezetenen		31 sch.	
pachtrogge van de landerijen			
	Ulser Esch	43 sch.	2 sp.
	Nieuwenkamp	20	2
	't Rot	19	2
	Ligterink Esch	20	2
	Wuurds	7	2
	Hambök	9	2
	't Eiland	4	2
	Hille	6	2
		<hr/>	
		298	
Gaat aan 't Graafschappelijk			
Rentambt		48	
		<hr/>	
	Blijft	250 schepel	[fiche 9-1-10]

Op een briefje in het protokolboek nr. 10 komt een compleet overzicht voor van de inkomsten van de tweede predikant. Helaas is het niet van een datum voorzien (het boekje bevat aantekeningen over de periode 1805-1844):

Traktement van den 2den prodikant te Ulsen:

1.	Dienstkoorn	gr. modo	138	schepel rogge
2.	Byzondere pachten		31	
3.	Pacht rogge van de landeryen			
	Ulser Esch		43,5	
	Nieuwenkamp		20,5	
	Het Rot		19	
	Lichterinks Esch		20	
	Wuurds		7	
	Hanbeuke		9	
	Eiland		4	
	Helle		6	
			<hr/>	
			298	Sch.
	Gaat af aan het Graafsch.			
	Rentambt Nienhuis		48	
			<hr/>	
	Blijft		250	plus minus

nadat er huurlieden zijn en de landerijen voor rogge verhuurd worden.

4.	Hooylanden:		
	Stasingmate, aangest. op	f	70,-
	Rutschenkamp		30,-
	Vogelpool		30,-
	Raampotjen		20,-
	Kapellanen maatje		12,-

5.	Zaay en gaarde grond Bomerskamp	f	<u>15,-</u> 177,-	
	Westeresch		2-10-	
	Holsgaarde		6-	
	Bomersgaarde		4-10-	
	8 Sp. gaarde grond		6-	
6.	Geldinkomsten	f	<u>11- 7-</u>	
		f	207- 7-	
7.	N.B. Schillingen zie beneden. Verder uit de kloosterkas 9, 11 ggr, 11 pond		<u>17-10-7</u>	
		f	224-17-7	
	250 Sch. rogge a f 1.10,-		<u>375-</u>	
		f	599-17-7	
	- Jura Stola aangest. op		40-	
	- Tot het innemen des trakt. betaald de kerk		10-10-	
	- Classis geld		10-	
7.	Schillingen van de landerijen	f	28-	gr. mo.

NOTA

Het innemen van het dienstkoorn veroorzaakt eenige kosten als voor			
den kerkendienaar	2	Sch. rogge	
Slat. Mate	2	-	
Spanhulpen 6 dagen	daags	f 1-10-	
Transport der rogge aan 't Rentambt		f 1-10-	

[fiche 10-2-Z]

INDEX

Aarnink	10	Gerink.....	7	Lahuis.....	2	Rotman	4
Agteres	10	Gommers	3	Laman	7	Rundervoort	6
Alert	10	Goosman.....	10	Lambers	2; 7	Schoemaker....	5; 7
Alfman	10	Gorte	9	Lambersman....	10	Scholten	7
Banierman	7	Graskamp	7	Leverink.....	4	Schulte .. 4; 7; 8; 10	
Barg	5; 10	Gritschen.....	5	Leyerik.....	5	Schuurman.....	10
Bargman.....	8	Grobben	9	Linde, v.d.....	6	Slatman.....	7
Bekman	10	Grubbe	7	Loman	2	Slomp.....	5
Benneken	10	Gruppen	10	Lot	3	Smit.....	1; 3
Berghuis	2; 4	Gryp.....	10	Lövik.....	3	Sneuyman.....	9
Bieleveld.....	6	Hankamp.....	10	Lubberman.....	10	Snieder.....	7
Bielevelt.....	6	Harmen	9	Maatman	3; 7	Snyder.....	2
Biester	3	Heine	6	Marsman	3	Spooltman.....	9
Blanke	3	Hekhuis	4	Masselink	10	Stein.....	3
Blekker	7	Hengelaar.....	3	Masselink, Kl.	7	Stevens	2; 8
Bode	9	Hilger	5	Masselman....	7; 10	Strieper	9
Bolman	2	Hindrink	6; 7; 10	Meyer ...	5; 8; 9; 10	Swighuisen.....	1
Borrink	4	Hofman.....	4	Molderman	7	Velthuis	7
Bossche, ten.....	5	Holleman	10	Muilvoord.....	4	Veltman.....	10
Breman.....	8	Hölling	9	Mulder	2	Voetman.....	3
Brink, ten	1; 5	Holst	9	Nagel.....	6	Vrielink	10
Broek	9	Holthuis	3; 6	Nakken.....	4	Vrielman.....	7
'Bruggeman	4	Hoorn	8	Nyhof	5	Walkotte.....	5
Bruggeman....	7; 10	Hoppen.....	6	Ölerik.....	10	Warrink . 2; 3; 7; 10	
Busman	7	Iemhof	1	Paaschen	7	Weerd, de	2
Cappenberg....	4; 8	Jager	6	Pier.....	7	Weersman	10
Cappenberg'	6	Junker	8	Plescher	8	Welleweert.....	1
Cramer	8	Kannenber.....	3	Polakke	4	Wessels	8
Daalman	7	Keddeman.....	10	Quant	1	Weszels	8
Dams.....	7	Keizer	4	Ravekes	1; 8	Wolf.....	3
Damsté.....	6	Klifman	10	Reurik.....	5	Wolter	5; 7
Diek	7	Kloosterman	1	Rigter.....	7	Wolterman	7
Egbers	2; 9	Klumpmaker	7	Ringen, van	5	Wynkoop, van	2
Elbers	5	Konink	10	Ringerwohle	4	Zisen	2
Emme.....	2	Kortman.....	7	Roelof.....	2		
Eppink	6; 10	Kupers.....	5	Rokker.....	8		
Geerdink.....	10	Laarman	7	Rorik.....	3; 7; 9		